

Піер Нора

Школа Высшых Студий Соспільных Наук / École des hautes études en sciences sociales

Медже памятю і історийом

*Les lieux de Mémoire*¹

Ключовы слова: місце памяти, память, істория, колектывны вартости, нарід

Key words: lieu de memoire, memory, history, community values, nation

Приспішыня історіі: спрібуїме зімати значыня той фразы не хоснуючы метафоры. Штораз скорше зослизгваня ся теперішньости в історичне минуле і загальне вражыня, же вшытко може зникнути – то вказівкы, же рівновага остала зорвана. Решткы досвідчыня фурт пережываного в теплі традиції, в тишыні обычаю, в повторювальным рытмі спадковины, вшытко тото перемініло ся під натиском фундаментальні історичной вражливости. Самосвідоміст явит ся під знаком того, што як раз ся подіяло, як сполніня чогоси, што уж ся зачало. Бесідуеме так дуже о памяти, прото же уж так невелио ей остало. Наше заінтересуваня *lieux de mémoire*, в котрых кристалізуе ся і скрывают память, явило ся в оприділеним історичным моменті, в зворотным пункті, в котрым свідоміст

¹ Переклад з: Nora, Pierre. 2009. «Między pamięcią i historią: Les lieux de Mémoire. Tytuł roboczy: *Archiwum nr 2*, 4-12. <http://www.marysialewandowska.com/wp-content/uploads/2009/08/Archiwum-no2-c2-sprd.pdf>. На лемківській язык перевела Моніка Тылявска.

зорваня з минулым лучыт ся з почутьом, же памят остала розбита – розбита еднaк в такий спосіб, же ставлят она проблем воплощыня памяти в окрисленых місцях, в котрых фурт тырват почутя історичной безперывности. Існують *lieux de mémoire*, місця памяти, протa же нее уж *milieux de memoire*, реальных середовиск памяти.

Розважме напрымір невантпливый перелом, які становит занік сельской культуры, асновного храниліска колектыўной памяти, котрой актуальна популярніст як абекту історичных досліджынь спіддє з апогейом развїтя індустрыяльнай культуры. Такий фундаментальны розпад памяти є лем єдным з прымірїв глaбальнай тенденці стремлячой гу демократызаци і развїтю масовай культуры. В прыпадку ново вознікшых народів самостійніст остала оддана історичным соспільностям пробудженым недавно през колоніяльне насильство з іх етнологічного дрымана. Процес внутрішньої деколонізаци повляял тіж на етнічны меншыны, родины як тіж групы, котры дотепер мали велікы засобы памяти, хоц бракувало ім історичного капіталу. Были сме свідкамі кінця соспільств, котры през долгий час – завдякы костелам ці школам, родинам або державі – гарантували трансмісію і сохраніня колектыўно памятаных вартости; был то тіж конац ідеологій маючых запевнїти гладкій перехід од минулого до будучого або вказати, што будуче повинно сохранїти з минулого во імя реакцыйных, поступовых, а навет і револуцыйных цілів. Фактычні взрїли сме велічезне опізніня в самым модели історичного постерігання, котрым диспонуєме. При помочы медий замініл він памят звязану з інтымністю колектыўной спадковины в ефемеричный фільм о актуальных подїях.

«Приспішыня історїі» конфронтує нас тым самым з брутальным довершыньом ся рїжніці медже реальном памятю – соспільном і ненарушеном, ілюструваном примітивныма або архаічныма соспільствами, котрых таємніцьом ма єдночасно быти – а історийом, значыт тым, з помічю чого нашы сучасны, безнадійні забываючы соспільства гнаны змінaм, порядкуют минуле. З єдной стороны находиме зінтєгувану, диктаторску памят – лішену самосвідомости, заряджаючу, всемогучу, спонтанно актуалізуючу ся памят без минулого, котра фурт на ново выдумує традицію, зєднуючы історію своїх предків з незрїжніцюваным часом героїв, джерел і міфу. З другой стороны маме наш рід памяти, значыт ніч більше, як лем погруппуваны і упорядкуваны слїды історїі. Пропаст медже нима поглубила ся в новожытных часах разaм з роснучом

віром в право, спосібніст, а навет обовязок зміны. Днеска тот дистанс остал розтягнений до своей конвульсийной границі.

Побіджыня і выкоренія пам'яті през історію было родом обявліня, так як бы стары вязы достоменности остали зорваны і скінчыло ся штоси, што узнавали сме за очывидне – станул знак рівности меже пам'ятю і історієм. То, же во французским языку фунгує лем єдно слово на означыня так переживаной історіі, як і інтелектуальной операціі, котра чынит ю зрозумілом (сут они ріжницюваны в німецькым як *Gechichte* і *Historie*) є часто достеріганом слабістю того языка; рівночасно переказує она єдну глибоку правду: порываючыи нас процес і нашы репрезентациі того процесу сут тым самым. Кед бы сме были годны жыти во внутри пам'яті, не мусіли бы сме творити *lieux de mémoire* в ей імени. Каждый жест, навет найбарже звычайный, был бы переживаний як ритуальне повторіня позачасовой практыкы в первістній ідентифікаціі діяня зо значыньом. Разом з появліньом ся сліду, медияціі, дистансу, не находиме ся уж в просторі пам'яті, лем історіі. Мож гев прикликати наприклад Євреів з діяспоры, привыкнених до традицийных ритуалів, котры як «нарід пам'яті» не потрібували істориків аж до часу примусовой конфронтациі з сучасным світом.

Пам'ят і історія не лем не сут синонімами, але являт ся днес як фундаментальні протиставны собі понятя. Пам'ят то жытя ведене жывыма соспільствами установленима задля ней. Заєдно ся розвиват, єст отворена на диялектыку пам'ятаня і забываня, несвідомо своей поступеной деформациі, податна на маніпуляцію і завлащаня, може тырвати приспана і час до часу ся будити. З другой страны історія єст все проблематычном і неполном реконструкцийом того, чогу уж неє. Пам'ят то вічно актуальный феномен, який вяже нас з вічном теперішністю; а історія то репрезентация минулого. Пам'ят єст афектывна і магічна; влучат адже лем присвійны собі факты; кормит спомины, котры можут быти невыразны або далеки, глобальны або одорваны, партикулярны або символічны – піддаючы ся переказови вшелеякыма каналами або во вшиткых феноменальных рамах, каждому родоу цензуры або проекціі. Історія єст інтелектуальным і світськым вытвором, вымагат адже аналізы і критыкы. Пам'ят вміщат спомины в сакральний порядок; історія, все прозаічна, на ново іх высвобаджат. Пам'ят є сліпа на вшитко за вынятком групы, котру обеднує – означат тото, як повіл Моріс Гальбвакс, же фунгує так вельо пам'яті, як вельо є груп, же пам'ят

є з натуры ріжнородна, а єднак специфічна; збірна, многа, а єднак індивідуальна. Рівночасно істория належыт до вшыткых і до никого, зато бере собі право до універсального авторитету. Памят кормит ся тым, што конкретне: простором, жєстами, образами і предметами; істория натоміст є міцно звязана з часовом неперерывністю, з наступством як тіж реляциями, котры лучат річы. Памят є абсолютна, коли то істория може обнимати лем того, што релятивне.

В центрі історії находит ся критычний дискурс, котрый протиставит ся спонтанній памяти. Істория є вічні підозриваюча в однесіню до памяти, а ей правдивом місиейом єст ей глушыня і знищыня. В горизонті історичных соспільств, в границях цілком уісторичняного світа, фунгувала бы безустанна секуляризация. Цілю і амбіцийом історії не є увыдатніня, лем анігіляция того, што в реальности мало місце. Узагальнена критычна істория без вантпливости сохранила бы денекотры музеї, медалионы і памятникы – інакше бесідуючы материялы потрібны ій до працы – але забрала бы ім того, што для нас вчынило бы з них *lieux de mémoire*. Конец кінцьом, соспільство, котре жые під знаком історії не могло бы, в одріжніню од традиційного соспільства, творити такых місц, в котрых могло бы заглубити власну памят.

Быти може найбарже видочным знаком розділу історії і памяти было явліня ся історії історії, цілком недавне во Франції розбуджыня історіографічной свідомости. Істория, особливі тота, яка односит ся до народных діів, положила фундаменты під нашы найстаршы збірны традициі: нашы основны *lieux de mémoire*. Од середньовічных кронікарів до днешніх практыків «тотальной» історії ціла традиция розвивала ся як контролюване цвічыня і автматычне поглубляня памяти, одтворюваня памяти без браків і хыб. Без вантпливости ниякій великій історик, зачынаючы од Фруасара, не мал вражыня, же был репрезентантом лем даякой партикулярной версії памяти: Комуне династычной памяти, Ля Попеленер лем памяти Французів, Босуе християньской і монархічной памяти, Вольтер памяти поступу чловеченства, Мішеле выключні памяти народа, а Лявіс лем памяти нації. Адже противні: каждый історик был пересвідченый, же його задачом было сотворіня барже позитывной, всеобнимаючої і пояснюючої памяти. Вытворіня през історію в остатнім столітю науковой методології зінтенсифікувало лем стремліня до критычного установліня «правдивой» памяти. Каждая історична велика ревізия старала ся зміцнити основы колектывной памяти.

В державі такій як Франція історія історії не може бути невинном операційом; вяже ся она бо з розбитьом од середини історії як памяти през критычну історію. Кажда історія є природні критычна, а вшыткы історыкы прагнули демаскувати іпокризийны міфології своїх попередників. Штоси недоброго діє ся єднак, коли історія зачынат писати свою власну історію. Історіографічна боязнь будит ся, коли історія ставлят перед собом задачу высліджыня фунгуючых в ній чужых імпульсів і одкрыват, же єст офіром памяти, над котром старала ся запанувати. Там, де історія не приписала собі так сильной формуючой і дидактычной ролі як во Франції, історія історії є в меншій ступени выполнена полемічным змістом. Напримір в Зеднаных Штатах, в державі зо зріжницюваном памятю і ріжnymi традициями, історіографія ма барже прагматычну форму. Одмінны інтерпретації Революції або сецесийной войны не загорожают американській традиції, прото же – в деякым сенсі – нич такого не істнує. А кед істнує, нее передо вшыткым історичном конструкційом. Во Франції натоміст історіографія є іконоклястычна і легковажуча. Обнимат найвыразнійше здефініюваны предмети традиції – основну битву, напримір під Бувін, канонічний підручник як *Petit Lavisse* – жебы розмонтувати їх механізмы як тіж аналізувати обставины їх розвитку. Діє передо вшыткым через поданя в вантпливіст, вбиваня ножа медже дровно памяти і лубок історії. Тото, же студиюєме історіографію французской революції, же одтворюєме міфы і інтерпеляції, означат, же не ідентифікуєме ся уж безварунково з їх спадковином. Досліджання традиції, яка бы она не была вартістна, не лишат ей уж в ненарушеном стані. Што веце, історія історії не ограничат ся до одношыня ся до найбарже усвяченых обектів нашої народовой традиції. Через квестіонуваня своійой власной традиційной структуры, своїх власных концептуальных і материяльных засобів, дослідничых процедур і соспільных середків дистрибуції, ціла дисципліна історії вкročыла в історіографічну епоху, втігаючи в себе власне одділіня од памяти – котре, дале ідучы, стає ся можливим предметом історії. Колиси здавало ся, же традиція памяти, завдякы понятям історії і народу, заовочувала синтезом в формі Третьой Республики. В шырокій хронологічній перспективі, медже *Lettres sur l'histoire de France* Августына Теры (1827) і *Historie sincere de la nation française* (1933), реляції медже історийом, памятю і народом узнаваны были за барже як природны: мали они предпринимати взаімне одношыня ся до себе, симбіозу на каждом рівні – науковым і педагогічным,

теоретичним і практичним. Народна дефініція теперішності аподиктичні домагала ся potwierджыня през поясніня минулого. Єднак тотя як раз теперішніст была ослаблена революційном травмом як тіж возваньом до загального переоцініня монархічного минулого. Остала ослаблена іщы барже през програну в 1870 році, котра, в рамках запізненой ривалізації з німецьком науком і педагогіком – правдивыма побідителями під Садовом – вказала наглу конечніст розвита поважных документальных знань внутри шкільной системы трансмісії знань. З ничым не даст ся зрівнати тону народовой відповідальности приписуваной історикови – як пілпроповідникови і пілжолнірьови – хоц бы в першій редакційній статі *Revue historique* (1876), в котрій Табрель Моно крислил образ «мозольных, методычных і колективных науковых досліджынь» веденых в «скрытый і безпечный спосіб для добра отчызны і цілого чловченства». Чытаючы тот зміст, так само як соткы подібных, мож ся задумати, як то можливе, жебы погляд, же позитывістычна істория не была чысто кумулятивна, міг коли-небуд стати ся вірогідным. Противні, в телеологічній перспективі народа політычніст, войсковіст, біографічніст і дипломатия были узнаваны за основы неперерывности. Програна під Азенкур, нападіня Раваяка, *journée des dupes* кардинала Рішельє ци додатковы клявзулі в вестфальским трактаті – каждая з тых подій вымагала ретельного поясніня. Найбарже прониклива ерудития служыла отже додаваню або одниманю якісой дрібніці з монументальной будівлі, яком был нарід. Памят народа уважана была за міцно зуніфікувану; брак безперерывного повязаня медже нашым греко-римским гніздом а колоніями Третьой Республики не был більшыи як медже вченима діянями вписуючыма новы території до народовой спадковины і шкільныма підручникама, котры выражали тоту догму. Святыи нарід зыскувал в тот спосіб усвячену історію; за причыном народа наша памят фурт збудувана была на сакральных фундаментах.

Жебы достеречы, в якій спосіб тотя синтеза остала розбита під влияньом новой силы секуляризації, треба вказати, як в часі кризи 30. років ХХ столітя во Франції получыня державы і народа остало поступенно заступлене получыньом державы і соспільства, а тіж – в тым самым часі і з тых самых причын – істория як традиция памяти спектакулярні перемінила ся в самознаня соспільства. Істория як така была годна вказати вельо родів памяти, а тіж замінити ся в лабораторію досліджаючу ментальніст минулого; одмітуючы народову достоменніст одшмарила она

еднак тіж задачу творіння спійного значыня і в результаті втратила свій педагогічний авторитет в переказуваню вартости. Дефініція народа не была уж проблемом, а мир, добробыт і ограничыня його власти зробили решту. Коли соспільство заняло місце народа, легітимізація през минуле, а тіж през історію, замінят ся в легітимізацію през будучніст. Мож узнавати і глорифікувати минуле через служыня народови; на будучніст натоміст мож ся приготувати: в тот спосіб три категорії зыскуют автономію. Нарід не был уж причыном, але стал ся предположыньом; історія є тепер соспільном науком, а пам'ят феноменом чысто особистым. Народова пам'ят (з англ. *memorynation*) была остатнім воплощыньом єдноты пам'яті і історії.

Досліджыня *lieux de mémoire* містит ся адже на перетятю двох тенденцій, котры во Франції надают му днес значыня: з єдної сторони чысто історіографічний рух, рефлексийне оберніня ся історії гу самій собі, з другої рух дослівно історичный, котрый вызначал конец традиції звязаной з пам'ятю. Момент *lieux de mémoire* появлят ся в тым самым часі, коли гыне розлеглый і глибокій засіб пам'яті, котра може сохранити ся лем як одтворений объект пізріня критычної історії. Тот період окрислят з єдної сторони рішуче поглибліня історичных студий, з другої натоміст консолідація спадковины. Критычний принцип розвиват ся згідні з внутрішньом динаміком: нашы інтелектуальны, політычны ци історичны рамы вычерпали ся, хоц остают на тілько сильны, жебы вчынити нас обоятныма; незалежні од осталой ся в них вітальности роблят они на нас вражыня выключні през свої найбарже спектакулярны символі. Получыня тых двох тенденцій оддає нам до рук рівночасно основны історичны нарядя і найбарже символічні назначены объекты пам'яті: архівы і рівночасно трикольниковый штандар, бібліотеки, словники, музеї і пам'яткы, торжества, Пантеон, Триумфальний Лук, *Dictionnaire Larousse* а тіж «стіну комунардів», де згынули остатні хоронители Парижской Комуны в 1870 році.

Тоты *lieux de mémoire* сут фундаментальныма рештками, найважнійшыма воплощынями пам'ятаючої свідомости, ледво вратуваной в епосі історії, котра прикликує пам'ят, прото же ей одшамрила. Вказуют ся завдякы дерытуалізації нашого світа – творячы, маніфестуючы, устанавляючы, конструуючы, декретуючы і підтримуючы силом поступу або волі соспільство глибоко заняте своїм власном трансформацієм і одновом, соспільство, котре волит того, што теперішне, од того

што давне, молодіст од старости, будучніст од минулого. Музеї, архіви, цмунтері, фестивалі, річниці, трактаты, депозиты, памятникы, санктуаріи, братства – то сут граничны камені інчого віку, ілюзіи вічності. Є то носталгічний вымір тых набожных інституцій, котрый спрочынят, же здают ся быти так прыкры і холодны – назначають они рытуалы в соспільстві позбавленым рытуалів; неусувальны партикуляризмы в соспільстві, котре нівелює партикуляризмы, знакы дистинкціі і груповой приналежности в соспільстві, котре старат ся цінити єдиниці выключні як еднакы і рівны.

Lieux de mémoire родят ся з почутя, же не фунгує спонтанна памят, же мусиме спеціальні творити архіви, утримувати річниці, організувати торжества, выголошати похвальны мовы і уреальняти рахункы, зато же вшыткы тоты діяня перестали творити вражыня природных. Доконувана през денекотры меншыны охорона упривілегіюваной памяти, котра выцофує ся до завистні стережених енклав, рішучо потверджат в тым сенсі правду *lieux de mémoire* – без чуйного упамятняня неодолга порве іх історія. Операме нашы достоменности на таких бастіонах, але кед бы того, чого они боронят, не было загорожене, не было бы потреби іх будуваня. І одворотні, кед бы урухомлены през них спомины мали быти увільнены, были бы безхосенны; кед бы історія не завлащала памяти, деформуючы ю і перетворюючы, переникаючы і параліжуючы, не істнували бы *lieux de mémoire*. В реальности *lieux de mémoire* творит сам рух притіганя і одпыханя – сут то моменты історії одорваны од ей руху, а пак до него повертаючы; уж не докінце живы, а еднак не цілком мертвы, гейбы мушлі лишены през одплив на березі моря живой памяти.

Памят зімана през історю

Тото, што днес зовемя памятю, єст адже уж історийом, а не памятю. Тото, што береме за розблисіння памяти, є по сути ей остаточным згоріньом в поломенях історії. Гляданя памяти є гляданьом історії, котра до когоси належит.

Очевидно фурт не можеме обыйти ся без того слова, але повинны сме мати свідоміст ріжниці помедже правдивом памятю, котра нашла сохраниня в жестах і звыхах, знанях перекзуваных през неписаны традиції, в засобах внутрішнього самознаня, в природных одрухах і глубоко

закорінених споминах, а пам'ятю переформованом през історію, котра є чымси праві протиставным: свідома і передумана, переживана як обов'язок, уж не спонтанна; психологічна, індивідуальна і суб'єктивна, але николи не соспільна, збірна або всеобнимаюча. В якій спосіб доконали сме переходу од першого, безпосереднього рода пам'яті до другого, котрый є уж запосередничений? Мож задати звіданя о тоту сучасну метаморфозу з перспектывы ей результату.

Сучасна пам'ят є передо вшыткым архівном пам'ятю. В цілости операт ся на материяльности слідів, безпосередности даных, представлію образу. Тото, што возникло як рід писменництва, кінчыт як вірне одтворіня або награня на тасьмі. Чым в меншій ступени пам'ят є переживана внутрішньо, тым барже ей фунгуваня залежыт од зовнішніх медий і видочных знаків – одталь бере ся дотыкаюча нашу епоху обсеся архівів, котра прагне рівночасно цілковитой консервації теперішности і абсолютного сохрания минулого. Страх перед наремным і остаточным загибніньом іде в парі з боязню о значыня теперішности і дбалістю о того, што буде пам'ятане. Ци не дост жалували сме і оплакували втрату або знищыня през наших предків потенцияльні значучых джерел знань, жебы уникнути выставліня ся на таке само обвинія зо стороны наших наступців? Пам'ят остала цілком втягнена през дрібницьовы пробы ей одтворіня. Ёй новым покликаньом є реєструваня; змітуючы на архів одповідальніст за пам'ятаня, змітуеме гын свої знакы так, як гад змітуе свою скору.

Тото, што называеме пам'ятю, є фактычні величезным і спераючым дых в грудьох магазыном, котрый містит в собі засобы того, чого не могли бы сме уж запам'ятати, неограниченим засобом того, што може остати прикликане. «Паперьова пам'ят» Ляйбніца стала ся окремом сітю інституцій, до котрой належат музеї, бібліотеки, склади, центра документацій і банкы даных. Специялісты оціняють, же лем в публичных архівах в часі лем пару декад в результаті кількістной революції чысло акт побільшыло ся тысяч раз. Як до тепер нияке соспільство не творило архівів так охочо як наше, не лем як ходит о поємніст, новы технічны середкы репродукції і консервації, але тіж през свій полный пересудів подив, чест для слідів. Хоц традиційна пам'ят заникат, чуеме ся обов'язаны до вытырвалого колекціонуваня того, што остало, свідоцтв, документів, образів, гудок, яких-небуд видочных знаків того, што было, так як бы того пучніюче *dossier* мало быти выкорыстане як доказ пред незнаним

іщы трибуналом історіі. Почутя *sacrum* остає поміщене в сліді, котрый рівночасно є його негациейом. Немоżliве стає ся окрисліня того, што повинно остати запам'ятане – одталь неохота до нищыня чого-небуд, котра натоміст веде до зміцніня інституцій звязаных з памятю. Наступило чудачне одверніня ріль медже професійным основателем архівів, колиси критыкуваным за обсеію на пункті консерваціі, і аматором. Днес приватны предпринятя і публична адміністрація хоронят вшытко, в часі коли професійны архівісты навчыли ся, же сутю іх професіі є мастерство контролюваного нищыня.

Протягом парьох лем років матеріялізація памяті остала барз міцно розшырена, розмножена, здецентралізувана і здемократизувана. В класичній епосі трьома головныма основателями архівів были великы родины, костел і держава. Але хто днес не чує примусу документуваня своїх почуть, писаня споминів? Односит ся то не лем до поменшых історичных фігур, але тіж до іх свідків, нареченых ци дохторів. Чым менше надзвычайне свідоцтво, тым цільніше здає ся оно ілюструвати пересічну ментальніст.

Імператывом нашой эпохы є не лем сохранныя вшыткого, хороніня каждой ознакы памяті – навет коли непевны сме, якого рода памяті означаме – але тіж творіня архівів. Архіва французской системы безпеки сут того непокоючим приміром: то не маюча порівнания кількіст документів, котра сігат днес триста кілометрів. В ідеальній ситуаціі компютерове опрацуваня того множества памятьового матеріялу вказувало бы чытательови загальну суму того, што нормальне і того, што патологічне в соспільстві, од діет до стылів жытя, подля регіону і професіі; еднак навет консервація і евентуальне выкорыстаня того матеріялу домагат ся доконаня драстычных і неможливых wyborів. Сохрань так вельо, як лем ся даст, лем товды штоси остане – є то наступный вымовный примір, конклюдзія выведена з шыріня бесідуваных історій. Во Франціі фунгує тепер більше як триста ансамблів занимаючых ся громадзыньом «голосів, котры дотерают до нас з минулого» (Філіп Жутар). Не сут то еднак звыклы архівы, кед возмеме до увагы, же сотворіня іх вымагат тридцятьох шестьох годин для каждой години награня як тіж, же николи не можут быти хоснуваны в урывках, зато же набирают значыня лем товды, коли слухат ся іх в цілости. Чыйой волі памятаня сут они одзеркаліньом? Звідуючого ци одповідаючого? Архів, не будучы уж барже або менше заміреном рештком жывой памяті, стал ся передуманым і вырахуваным

способом каналізації втраченої пам'яті. Додає чогось до життя, котре часто стає ся функційом свого власного награня – другом пам'ятю, пам'ятю-протезом. Безкритичне творіння архівів є болістним результатом діяння нового рода свідомости, найбарже ясным виразом терроризму пам'яті підданої історизації.

Тота форма пам'яті приходит до нас з зовни, зато неє она уж соспільном практыком, присваєме ю як індивідуальний примус. Перехід од пам'яті до історії вимагал од каждой соспільной групи здефініюваня наново своєю достоменности через оживліня своєю історії. Обовязок памятаня причынят ся до того, же каждый стає ся своїм власным істориком. Вимоги історії перекрочыли адже круг професійных істориків. Не лем тоты, котры были долго поминяны през традиційну історію, чуют потребу одзысканя свого погребаного минулого. Ідучы за приміром етнічных груп і соспільных меншын, каждая окрислена група, інтелектуальна або ні, освічена або ні, одчула потребу гляданя своїх корени і достоменности. Фактычні тяжко найти днес родину, в котрій якісь ей член не рішыл бы в остатнім часі можливі докладні удокументувати життя єдного зо своїх предків. Розвита генеалогічных досліджынь стало ся новым масовым явиском: народовы архіва доносят, же 43 процентів досліджаючых архіва в 1982 році занимало ся споряджыньом генеалогічной історії, коли то університетскы дослідники становили 38 процентів. Особливе є того, же найбарже значучы історичны опрацуваня біології, фізыкы, медицины ци музыкы завдячаєме не професійным історикам, але біологам, фізыкам, дохторам і музыкам. Учители сами заняли ся історією едукації, од фізкультуры до інструкції з філософской едукації. В результаті атаків на установлены ділины знань, каждая дисципліна глядала свого управоміцніня в досліджаню власных джерел. Соціологія зачала выглядуваня своїх отців основателів; антропологія рішыла одкрыти своє власне минуле од шістнадцетьовічных хронік до колоніальных адміністраторів. Навет літературна критыка занимат ся досліджаньом генезы своїх категорій і традицій. Кед ходит о історію, позитывізм, долго по одшмарію го през професійных істориків, осягнул завдякы тій наглій потребі популярніст, якої не зазнал николи скорше. Розпадіння пам'яті-історії помножыло чысло приватных пам'яті домагаючых ся своїх індивідуальных історій.

Остал выданий розказ памятаня, але одповідальніст належит до мене і то я мушу памятати. Єдным з коштів історичной зміны пам'яті

было масове заінтересування індивідуальном психологіом памятаня. Фактычні тоты два явіска сут зо собом так міцно звязаны, же тяжко уникнути іх порівнування, включні з іх докладном хронологічном одповідністю. Під конець XIX столітя, коли одчувано полный розпад традиційной рівновагы – особливо натоміст дезінтеграцію сельсого світа – памят стала ся, разом з Берґсоном – центральным проблемом філософской думкы, разом з Фройдом – основным элементом психологічной особовости, а разом з Прустом тіж осередком літературной автобіографіі. Фройдови і Прустови завдячае два інтымны і рівночасно універсальны місця памяти: первістну сцену і *petite Madeleine*. Трансформація памяти закладат рішучый перехід од того, што історичне до того, што психологічне, од того, што соспільне до того, што індивідуальне, од об'ектывного значыня до суб'ектывной рецeпції, од повторіня до упам'ятніня. Абсолютна психологізація сучасной памяти выкликуе цілком нову економію достоменности Я, механізмів памяти і значыня минулого.

Конець-кінцьом примус памяти тяжыт фурт і невидочні на єдиници і лем на ній. Атомізація загальной памяти в особисту памят надала обовязкови памятаня силу внутрішньої конечности. Наказуе она каждому памятати і хоронити привілегіі достоменности; коли памяти нее уж всяди, не буде ей нигде, кед хтоси не возме одповідальности за сохраніня ей при помочы індивідуальных середків. Чым менше досвідчае памяти колектывні, тым барже єдиниці змушены сут стати ся єдніницями памяти, так як бы внутрішній голос мал повісти каждому Корсиканцьови «Мусиш быти Корсиканцьом» а каждому Бретоньчыкови «Мусиш быти Бретоньчыком». Жебы зрозуміти силу і поваб того рода зобовязаня, повинни сме быти може прикликати жыдівску памят, котра недавно остала оживлена серед вельох непрактыкуючых Євреїв. В рамках той традиції, котра не ма інчой історіі окрем своейою памяти, бытя Євреюм означат памятаня, же ся ним єст; але в моменті, коли тотя непідважальна памят стала ся внутрішньом, домагат ся вкінци полного узнаня. Што є памятане? В певным сенсі є то памят як така. Психологізація памяти выклікала отже в кожій єдніници вражыня, же ей спасенія залежыт фінальні од сплачыня неможливого долгу.

До полного образу той сучасной зміны – попри памяти-архіві і памяти-обовязку – потрібный є ішы третій аспект: памят-дистанс. Діе ся так зато, же наше однесіня до минулого, хоц бы лем так, як вказуют го головны історичны студія, є чымси чысто інчым як того, чого ждали бы

сме од памяти: неє ретроспектывном неперерывністю, але обявліньом нетяглости. В старым роді памяти-історії при джерелах докладных способів постеріганя минулого было заложыня, же минуле можна одзыскати. Минуле все можна воскресити силом припомніня; фактычні навет сама теперішніст стала ся родом одзысканого, уактуальненого минулого, котрым як теперішніст устанавлят власні жест получыня і закореніня. Фактычні, жебы появило ся почутя минулого мусит істнувати якісе «скорше» і «пізнійше», медже теперішністю і минулым мусит появили ся діра. Была то єднак не тільки сепарация понимана як значуча ріжниця, кільки роззвук пониманый як конечно до приверніня спорідніня. Поступ і впадіня, дві великы історичны темы пониманя, принаймі од початку сучасности, барз цільні выражают культ неперерывности, не выражане голосно предположыня, же знаме кому і чому завдячае наше істнуваня – одталь така сутьова здає ся ідея «корени», тотя світска версія міфологічной наррації, котра надає значыня і почутя сакрум соспільству затраченому в загальнонародным процесі секуляризації. Чым важнійше коріня, тым барже магічна наша велькіст. Одкликуючы ся до минулого возвышае предо вшыткым самых себе.

Тотя реляция остала зорвана. Так як минуле – колиси видиме, таке, котре дало ся передвидіти, елястычна, добрі означена екстенсия теперішньости – стало ся невидиме, не даюче ся передвидіти, неконтролюване, так тіж перешли сме од ідеї видимого минулого до минулого невидимого; од стабільного і певного минулого перешли сме до минулого поділеного на фалаткы; од історії постеріганой як неперерывніст памяти до памяти формуваной през неперерывніст історії. Не бесідуєме уж о «коренях», але о «народжыню». Минуле, вказуюче ся нам як чысто інче, стало ся чымси барз чужым. Як на іронію сучасна памят уявлят ся видимо там, де вказує, як далеко од ней сме одышли.

Не повинны сме єднак вірити, же тотя почутя неперерывности находит выключні неострый і загмлений выраз. Парадоксальні, дистанс вымагат зблизыня, котре негує го будучы його ехом. Николи в барже фізычний спосіб не хотіли сме прикликати тягару землі під нашыма ногами, чортівской руки в 1000 році або смроду вісемнадцетьовічных міст. Такы звиды односячы ся до минулого сут єднак до подуманя лем в порядку нетяглости. Наше однесіня є тепер формуване през деликатну гру медже ей неуступливістю і ей загибніньом; вяже ся оно з проблемом репрезентации – в первістным сенсі того слова – цілком ріжным од старого

ідеалу воскресіння минулого. Тото воскресіння, хоц могло здавати ся полне, в практыці несло ерархію памяти, упорядкуваны перспектывы минулого през пізрїня статычної теперішньости маючой можніст справной маніпуляціі світлом і тїню. Втрата осібногоя поясняючогоя принципу, поміщаючы нас во фрагментарній вселенній, вынесла рівночасно каждый предмет – найдрібнішый, найбарже неправдоподібный, найбарже недоступный – до достоїнства історичной таємниці. Прото же ніхто не знат, з чого пак буде складало ся минуле, боязнь мінят вшыткы в слід, можливу вказівку для історії, котра нарушат невинніст вшыткых річы.

Сутю репрезентаціі єст стратегічне підкрисляня, добераня пробок і множныя примірів. До нас належыт памят інтенсивні наочна і міцно телевизійна. Можеме получыти зо собом очывидный в актуальным історичным писемництві «поворот до нарраціі» з всесильністю уявы і кіна в сучасній культурі – навет кед тотя наррація значучо ріжнит ся од традиційной нарраціі, з ей синкопуванымя частямя і формальным запертьом. Як могли бы сме не получыти пошаны до архівных документів, котры самы сут обзеранымя през нас фрагментами, з вынятковом оправом яку надаєме оральной літературі, цитуючы інформаторів, хотячы учынити зрозумілымя іх голосы – ци то не лучыт ся явні з почутьом безпосередньости, до котрого привыкли сме де інде? Як можеме не достерігати в нашій фасцинаціі штоденным жытьом в минулым пробы втіканыя до єдиных доступных нам способів на одтворюваня авры річы, повільных рытмів давных часів – а в анонімовых біографіях звыклых люди переконаня, же масы не згаджают ся на трактуваня іх як масы. Як можеме не одчытати в фалатках минулого достарчаных нам през так чысленны мікроісторії волі вчыніня історії, котру реконструуєме, рівном історії, котру сме пережыли? Могли бы сме бесідувати о дзеркальній памяти, кед бы вшыткы дзеркала не одбивали того самого – тым, чого глядаме є ріжниця, а в образі той ріжниці – проміняючогоя спектаклю неможливой до одзысканя достоменности. Не глядаме уж генезы, але розшыфруваня того, кым сме в світлі того, чым уж быти не можеме.

В особливый спосіб тотя альхімія істот чынит з історичной практыкы – од котрой неуступливе гнаня гу будучности повинно было нас спасити – переховальню для таємниц теперішньости. Магічна операція остає доконана радше през історика як през історію. Чудна є судьба історика; його роля і місце в соспільстві были колысы проты і ясно окрислены: мал быти представником минулого а тіж проповідником

будущности. В тій ситуації його особа рахувала ся менше як його услуги; мал одгрывати ролю транспарентного ерудиты, нарядя трансмісії, мосту розтягнутого меже суровом материяльністю докумнету і його інскрипцієм в пам'яті – вкінци мал быти неприсутном обсецієм обективности. Враз з розпадом пам'яті-історії явил ся новий рід історика, котрый противні до своїх попередників был готовый до выповіджыня свойого інтымного однесія до досліджаной темы. Навет веце, він є готовый голосити го, поглубляти, чынити з него не перешкоду, а нарядя розумліня.

Уявме собі соспільство вполни заняте своейо власном історичністю. Было бы оно несуще родити істориків. Жыючы цілокм під знаком минулого, задовольяло бы ся автоматычным процесом самореєстрації як тіж самоінвентаризуючыма ся машынами, в нескінченіст одвлікаючы задачу зрозумліня самого себе. Противні до того наше соспільство – одорване од своейо пам'яті ступіню ей трансформациі – хоц тым барже отуманене історичным постеріганьом себе – змушене є признавати центральну ролю операциям довершаючым ся в самым історіку. Історик є кымси, хто протидіє тому, жебы історія стала ся лем історієм.

Так само, як завдячає нашу історичну перспективу панорамічному дистансови, а наше штучне гіперуреальніня минулого крайньому одчужыню, так тіж змінный спосіб постеріганя обертає історика, праві проти його воли, гу традиційным обектам, од котрых ся одвернул, гу загальні принятим знаням в нашій народовой пам'яті. Вертаючы до хыжы дітиньства, трафляме до свого старого місця замешканя, тепер опустілого і по сути зміненого не до познання – з тыма самыма родовыма памятникыма, але постеріганыма в інчым світлі; перед тым самым *atelier*, але перезначеным до чогоси інчого; в тых самых ізбах, але в інчій роли. Коли історіографія вкочыла в свою епістемологічну епоху, враз з пам'ятю неухоронні опануваном през історію, історикы перестали быти единицяма пам'яті, лем сами стали ся *lieux de memoire*.

Les Lieux de Memoire: інча історія

Lieux de memoire сут рівночасно просты і двозначны, природны і штучны, безпосередньо доступны в конкретным смысловым досвідчыню і податны на найбарже абстрактны переформуваня. Фактычні сут *lieux*

[місцями] в трьох значіннях того слова: материяльним, символічным і функціональним. Навет позорні чысто материяльне місце, як архів, стае ся *lieux de mémoire*, кед лем уява выполнят го символічнм авром. Чысто функціональне місце, як шкільный підручник, дистамент або зъїзд ветеранів належыт до той категоріі лем о тілько, о кілько є тіж предметом рытуалу. Рытуал упамятніня чогоси при помочы минуты тишы, котрый є крайным приміром міцно символічного діяня, служыт як сконденсуване однесіня до памяти, доконане през дослівне зорваня часовой неперерывности. Што веце, три спомнены аспекты все зо собом спідлют. Возме наприклад історичне понятя поколіня: є оно материяльне про своє демографічне однесіня, функціональне – бо спомины сут формуваны і переказуваны з поколіня на поколіня – але є оно тіж символічне, зато же окрислят, през однесіня до спільных для невеликой меншыны подій або досвідчынь, достоменніст векшых груп, котры могли не мати в них своей участи.

Lieux de mémoire вознікают в ефекті гры медже памятю і історийом, інтэракціі медже двома фактарами, котрой результаатом є іх взаімна надмірна детэрмінація. На початку мусит быти воля памятаня. Кед бы сме мали одшмарити тоту критерію, мусілі бы сме скоро прызнати, же віртуальні вшытко вартат памятаня. Припоминат ся гев осторожна формула старомодной історичной крытыкы, котра розріжняла «безпосердні джерела», вытваряны свідомі соспільством в цілі іх дальшого репродукуваня – наприклад право або твір штуку – як тіж неперебрану масу «посередніх джерел», в котрых поміщены сут вшелякы свідоцтва мимовільні лишены історикам през окрислену эпоху. Без інтенцій памятаня, *lieux de mémoire* не одріжнялі бы ся од *lieux d'histoire*.

З другой стороны ясне є, же без інтэрвенціі історіі, часу і зміні задоволялі бы сме ся просто лем схемовым зарысом предметів памяти. *Lieux*, о котрых бесідуеме, сут отже вымішаны, гыбридны, змутуваны, так само сильні звязаны з жытьом і смертю, часом і вічністю; окручены басамунком Мебюса того, што колектывне і того, што осібно, *sacrum* і *profanum*, того што сталэ і того, што рухоме. Коли бо прыімеме, же найбарже основном цілю *lieux de mémoire* єст затриманя часу, забльокуваня процесу забываня, устанавліня даякого стану річы, убесмертніня чогоси мертвого, материялізація чогоси нематерияльного, так як бы золотэ было єдином формом памяти о пінязі, вшытко зато, жебы зімати максимум значіння в як найменшым чыслі знаків – стане ся ясне, же *lieux de*

mémoire існують лем прото, же сут спосібны до метаморфозы, до безустаючого одроджуваня свойого значыня і не даючы ся передвидіти кількіст розголужынь.

Возме два чысто ріжны приміры. Першы то революційный календар, котрый рішучо был *lieu de mémoire* кед, як календар, остал перезначений до створіня апріоричного укладу однесія для вшелеякой можливої пам'яті, коли едначасно, як революційный документ через свою номенклатуру і символіку мал «отворити нову книгу історії», як унял того його головный автор, або «вернути Французів цілком ім самим», подля його іншого пропагатора. Функція календаря, як думано, мала довершати ся в затриманю часу історії в годині революції вписуючы будущы місяці, дни, столітя і роки в революційну епіку. В наших очах еднатим, што в дальшій перспективі чынит з революційного календаря *lieu de mémoire*, є його мнимо неунікнена неможніст станя ся тым, што хотіли видіти в ним його творці. Кед бы сме днес фурт жыли згідно з його ритмом, стал бы ся він для нас так звычайный як грегоріяньскій календар і стратил бы своє значыня як *lieu de mémoire*. Вмішал бы ся в наш пам'ятювый краєвид і был хоснуваний лем до датуваня інчых можливых місц пам'яті. Як ся вказує, його неудача не была полна; фурт появляють ся взяты з него основны даты, з котрыма все буде асоціюваний: Вондемер, Термідор, Брумер. Докладні так *lieu de mémoire* заперат ся в собі – стає ся арабеском в кривым дзеркалі, котре є його правдом.

Розважме тіж знаный *Tour de la France par deux enfants*² тіж невантпливый примір *lieu de mémoire*; подібні як *Petit Lavis* вытворил він памят миллионів французских хлопців і дівчат. Завдякы ньому міністер школьництва міг выняти свій кышінковий зигарок о 8:05 рано і повісти: «Вшыткы нашы діти перебивають ся тепер през Альпы». Што веце, *Tour* становил засіб того, што належало знати на тему Франції, был цвичыньом в ідентифікації і ініціяційном подорожом. В тым місци справы ся комплікуют: близша лектура вказує, же в моменті публікації в 1877 році підручник передставлял Францію, котра уж не існувала, як тіж, же коли 16 мая того самого рока дошло до консолідації Третьой Республіки, черпал він свою баламутну силу з субтильного очаруваня

² Ходит о выданыи першыраз в 1877 році шкільный підручник в фабуляризуваній формі авторства Огустіна Фує вкрытого під псевдонімом Г. Бруно (в чест Джіордано Бруно). До днес книжка становит популярну розрывкову лектуру. Зо шкільного програму остала выцофана аж в 50. роках XX столітя [за приписом пер.].

минулым. Як часто траплят ся з книжками для діти, *Tour* завдячал свій первістний успіх памяти дорослых. А пак? Тридцет пят років по публікації в передден войны 1914 рока, хоц фурт был він пануючым текстом, уж товды здавал ся носталгічном інституційом: хоц были в ним поправки, старше виданя продавало ся ліпше як нове. Товды *Tour* стал ся рідкістю, был хоснуваний выключні в маргінальных місцях на далекій провінції. Выслизнувши ся з колективной памяти, вкročыл до історичной памяти, а пак до педагогічної памяти. В столітя свойого першого виданя, подібні як *Le Cheval d'orgeuil*, автобіографія з провінції автортсва Пера Еля, продал ся в близко милийоні примірників, а коли промыслова Франция діткнена економічном кризом одкрыла свою устну память і сельске коріння, *Tour* остал зновлений і по раз наступный вкročыл до збірної памяти, тым разом інчой, фурт будучы податным на забытя і наступне воскресніня в будучым. Яка є суть того *lieu de mémoire* – його джерельна інтенция ци поворот до схеми памяти? З цілом певністю і едно і друге: вшиткы *lieux de mémoire* сут обектами *mises en abîme*.

Тот принцип подвійной достоменности дозволят нам достеречы, серед неограниченого множества місц, ерархію, зобрания границ, обсяг можности. Тот принцип є основный: коли ма ся в памяти ріжны категорії, котры належат до того самого рода – вшитко што ма звязок з культом вмерлых, вшитко што односит ся до спадковины, вшитко што заряджат присутністю минулого в теперішньости – ясне стає ся, же якісы мнимо неправдоподібны предмети можуть быти узнаны за *lieux de mémoire*, на томіст вельо з тых, котры здают ся ідеальні пасувати до той категорії, повинны быти з ней фактычні выключены. Декотры преісторичны, географічны, археологічны умісцовліня стают ся важны як місця докладні завдякы тому, што повинно выключати іх як *lieux de mémoire*: абсолютна неприсутніст волі памятаня і, в рамках компенсації, величезный тягар нашамрениый ім през час, простір, науку і чловечы мрії. З другой стороны не каждая закрислена граница ма силу Рену ци Фіністере того «края землі» на вершку Бретанії ушляхетненого на картах Мішелета. Каждая конституция, каждый дипломатычний трактат є *lieux de mémoire*, хоц конституция з 1793 рока устанавлят інче право як тота з 1791 рока, беручы до увагы фундаментальный статус Деклярації Прав Чловека; тіж мир в Німвеген ма інчый статус як трактат в Вердан ци конференция в Ялті.

Хоц выступили тоты комплікації, память диктує того, што пише істория; зато так історичны книжки, як і історичны події заслугоуют на

особливу увагу. Будучи ідеальними історичними інструментами в певній ступені як комбінації історії і пам'яті, крилять вони явну границю докола ділини пам'яті. Чи велике історичне діло і сам історичний жанр, кожна велика подія і само поняття події не сут в деяком сенсі з дефініції *lieux de memoire*? Звідання того вымагат прецизийной одповіди.

Серед історичных книжок *lieux de memoire* сут лем тоты, котры операют ся на ревизії пам'яті або служат за ей педагогічы молитовники. Во Франції фунгувало дост мало моментів, котры устанавляли бы нову історичну пам'ят. Тринадцятьовічны *Grandem Chroniques de France* зосереджали в собі династычну пам'ят і установили модель історіографії обовязуючы през пару століть. В шістнадцетым столітю в часі релігійных воен школа так званої «совершенной історії» знищыла легенду о походжыню монархії од Трої як тіж одновила галійску старожытніст: *Recherches de la France* Етієна Паске (1599) през само сучасне звучаня свыйого наголовка (котрый односил ся до «досліджынь» і «Франції» радше як до хронікарства і династычной власти) сут емблематычным приміром. Історіографія пізных часів Реставрації ввела сучасну концепцію історії: *Lettres sur l'histoire de France* Тєрого (1820) дали початковий імпульс, а їх публикація в єдным томі в 1827 зышла ся в часі, на просторі парох місцяци, зо знаменитом першом книжком Мішелєта *Preis d'histoire moderne*, як тіж з першыма выкладами Гізота о «історії цивілізації європской і Франції». Пак надышол час позитывістычной народовой історії, котрой маніфєстом было *Revue historique* (1876), а котрой памятником фурт остає двадцетсемотомова *Historie de France* Лявіса. Мож тіж прикликати розквіт споминів, автобіографій, дневників. Спомини з поза гроба Шатобрьона, Жытя Генрика Брілярда Стєндаля ци Дневник Амєля сут *lieux de memoire* не зато, же сут ліпшыма і барже значучыма примірами, але зато же комплікуют просте діяня пам'яті, ставляючы звідання, котры односят ся до ней самой. Тото само мож повісти о споминах мужів стану. Од Сільйого до де Голя од *Testament* до *Memorial de Saint-Helene* Рішельє або *Дневника* Пуланкара має тот жанр свої сталы і особливы примєты, незалежні од нерівной вартости текстів. Вміщат він свідоміст споминів писаных през інчых, получыня літерата і чловека чыну, ідєнтыфікацію індивідуального дискурсу з колектывным дискурсом, вклучыня раціональности єдиниці до *Maison d'état*: шыткы тоты мотывы, в шырокій перспектыві народовой пам'яті, скляняют нас до думаня о них як о *lieux de memoire*.

Як ходит о «великы подіі», лем два їх роды сут адекватны, і взагалі не з увагы на їх «велькіст». З одной стороны ходит о тоты дрібны подіі, котры ледво мож достеречы в їх часі, в котрых пізнійшы эпохы досмотрюют ся велькости своїх корени, повагы початковых зрывів. З другой стороны фунгуют не-подіі, на котры одраз остає наложеный тягар символічного значыня, а они самы уж в моменті заістніня творят вражыня приготовленого упамятніня самых себе; сучасна істория, за посередництвом медий, досвідчыла вельох неуданых проб творіня таких подій. Так адже по єдній стороні маме коронацію Іго Капета, незначный інцидент, але такой, котрому пізнійшы столітя надавали вагу, яка не принадлежала йому на початку; по другой стороні вагон в Ретодне, стиск долони в Монтуар або парада вызволіня на Шонзе-Лізе. Основательска подія або спектакулярна подія, але в ниякым разі подія як така: в реальности то власні вылучыня подіі є тым, што дефініює *lieux de memoire*. Памят привязує ся до місц, натоміст істория привязує ся до подій.

Нич не перешкаджат нам єднак, жебы в рамках той категорії уявляти собі вшелеякы можливы поділы і необхідны клясифікації, од природных і конкретні досвідченых *lieux de memoire*, як цмонтері, музеї ци річниці, аж до найбарже інтелектуальні перетвореных. В тым випадку ходит не лем о понятя, такы як поколіня, родовід ци місцева памят, але тіж о формальный поділ спадкобраной власности, на котрій операт ся każde постерігання французского простору, або «краєвид як малярскій образ», котрый приходит до головы, коли думаєме о Короці або Горі святого Віктора Сезана. Коли будеме акцентували материяльний аспект *lieux de memoire*, товды легко вкаже ся їх градація. Фунгуют переносны місця, котрых найважнійшым приміром сут Камянны Табліці сотворены през Євреїв, нарід памяти; фунгуют топографічны місця, котры вшытко завдячают специфіці своей локалізації як тіж тому, же сут закорінены в земли – наприклад получыня туристычных місц і центра істроичных досліджынь, Народна Бібліотека по стороні готелю Мезена, народны архіва в готелю Субіз. Фунгуют монументальны місця памяти, котрых не треба мылити з самыма архітектонныма місцями. Наприклад статуї і памятникы вмерлых маюут значыня завдякы своему самодільному фунгуваню; хоц їх локалізіация рішучо неє арбітральна, мож пояснити їх переміщаня без зміны їх принципіяльного значыня. Неє так в припадку побудуваных на просторі часу цілости, котры завдячают свое значыня зложеным реляціям медже їх елементами: односит ся тото до таких

оддзеркалінь окисленого світа або епохи, як кафедра в Шартр ци палац в Версалю.

З другой стороны, кед бы сме акцентували функціональний елемент, вказал бы він на шор *lieux de mémoire* розп'ятий меже місцями, котры мают сохрانیти некомунікувальне досвідчя, яке зникне разом з тыма, котрых є оно участю – як общества ветеранів – а місцями, котрых ціль є педагогічна, як підручники, словники, дистаменти і протоколи споряджены на початку новожитной епохи през головы родин для збудуваня своїх потомных.

Вкінци кед бы сме посвятили найвеце увагы символічному елементу, товды могли бы сме наприклад протиставити собі домінуючы і здомінуваны *lieux de memoire*. Першы з них, спектаклярны і триюфальны, намітуючы ся і звыклі нашмарены – през народову владу або през існуючы группы інтересу, але все одгорні – їх приметом є холод і артистычна повага для офіційных церемоній. Радше ся їх подивлят як одвиджат. Другым тыпом сут місця схоронія, санктуарі спонтанной побожности і молчаливого полонництва, де находиме биюче серце пам'яті. З одной стороны Сакре-Кер або народовой похорон Поля Валері, з другой натомист популярны полонництва до Люрд або похорон Сартра; гев похорон де Голя, гын натомист цмонтір в Кулюмбе.

Тоты клясифікації мож бы прецизувати в нескінченіст. Мож бы протиставляти собі публичны і приватны місця пам'яті; чысты місця, вычерпуючы ся в своїй упам'ятняючій функції – як похоронна проповід, поле битвы в Дуамон або стіна комунардів – як тіж зложены місця, в котрых упам'ятняючий елемент становит едно з вельох символічных значынь, як в припадку народовой фаны, програмы торжеств, полонництв ітд. Вартістю спільной пробы клясифікації неє ей строгіст ци зрозуміліст, ані тіж ей інтелектуальна сила, але сам факт, же є можлива. Уж сама можніст історії *lieux de memoire* доводит натомист фунгуваня невидимой ниткы, котра лучыт мнимо одлеглы од себе предмети. Предкладат, же порівняня цмонтера Пер-Ляшез і генеральной статистыкы Франції неє тым самым, што сурреалістычна стріча парасоля з машином до шытя. Фунгує зріжницювана сіт, обнимаюча вшыткы тоты окремы бытя, несвідоме упорядкуваня колектывной пам'яті, котрой усвідомліня є нашым обовязком. Народна історія Франції вандрує днес том сітю.

Єдна особлива примета *lieux de memoire* одріжняєт їх од вшелеяких родів історії, до котрых сме привыкли, так старожитных як і новожитных.

Вшиткы попередні історичны і науковы методы досліджання памяти, так народовой, як і соспільной, занимали ся реаліями, річами самама в собі і їх безпосердньом реальністю. Єднак протиставні до історичных предметів, *lieux de memoire* не мають однесіня в реальности; радше самы сут однесіньом: сут чыстыма знакама, котры односят ся выключні до самых себе. Не означат то єднак, же позбавлены сут змісту ци фізычной присутности або історії; ходит о вказаня, же тым, што робит з них *lieux de memoire* є того, про што зникают они історії. В тым значыню *lieux de memoire* мають подвійний статус: сут місцьом надміру, запертым в собі і сконцентруваным на собі, але тіж чымси на все отвореным на полный обсяг можливых значынь.

Отже, што чынит історію *lieux de memoire* чымси рівночасно банальным і надзвычайным. Очевидны темы, класичный материял, готовы до выкорыстаня джерела, найменше высмакуваны методы: мож бы подумати, же вертаме тым самым до давно неактуальных історичных метод. Але не о того ходит. Хоц тоты предмети мусят остати зіманы в емпіричній дрібниці, входячы в гру квести не пасуют до традиційной категорії історіографії. Застановляня ся над *lieux de memoire* змінят історичну критыку в критычну історію – а не лем одсвіжат ей методы; дозволят то історії вести другу, чысто перенесіньову егзистенцію, а тіж може вести до ей пробуджыня. Так як война, історія *lieux de memoire* є способом вводжыня процедур, практикуваном в просторі мнимого щестя, котре походит з одношыня ся до оновленых предметів і заангажуваня історика в його тему. Є то історія, котра конец-кінцьом операт ся на тым, што сама вытворит. Ходит о неможливы до зіманя, праві же невыражальны, нашмарены собі вязы; того, што остає з нашого неусувального, тілесного привязаня до тых выблякненых символів; реінкарнацію історії, яку практикувал Мішеле, рішучо припоминаючу вызволіня ся з втраченой любови, котру так добрі описувал Пруст – хвиля, в котрій обсесийне обнятя страсти в кінци слабне. Єднак правдивый смуток той ситуації не завершат ся уж в терплію з причыны того, од чого так долго ся терпіло, лем в тым, же од тепер давну страст мож розуміти уж лем през розум приналежный до уму, а не през нерозумне серце.

Тото навязаня є барз літературне. Ци повинны сме того жалувати ци тіж узнати, же є вполни оправдане? Іщы раз одповід залежыт од нашой теперішньої історичной ситуації. Памят все знала лем два роды поясніня: історичне і літературне. Тепер границя медже нима ся затерат: по

наступуючих по собі смертях пам'яті-історії і пам'яті-фікції вродил ся новий рід історії, котрий бере свій престиж і легітимацію з нового рода реляції з минулым. Історія стала ся нашом можливом до заступліня уявом – одталь остатній жест опору хвіючой ся фікції, котрий мож достеречи в одроджыню історичной повісти, популярности особистых документів, літературным оживліню історичной драмы як тіж успіхах оральной оповісти о історії. Наше заінтересуваня тьма *lieux de memoire*, котры закореняют ся, зосерджают і выражают вычерпаний капітал нашой збірной пам'яті бере ся з той новою вражливости. Історія стала ся глубокым пунктом однесія для епохи, котра остала вырвана зо своей глубины, повіст реалістычна натоміст для епохи, в котрій повісти реальні не фунгуют.